

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Τα σχήματα λόγου διαιρούνται σε 4 κατηγορίες.

Α. Σχήματα με τη γραμματική συμφωνία των λέξεων.

- 1) **Σχήμα κατά το νοούμενο.** Σ' αυτό η συμφωνία των όρων της πρότασης δεν ακολουθεί το γραμματικό τύπο των λέξεων αλλά το νόημά τους, π.χ. “ο κόσμος φκιάνουν εκκλησιές” (=οι άνθρωποι..)
- 2) **Σχήμα σύμφυρσης.** Είναι η ανάμειξη δύο διαφορετικών συντάξεων, π.χ. “σκλάβος ραγιάδων έπεσε” (=σκλάβος ραγιάδων έγινε -στα χέρια ραγιάδων έπεσε). Ή «Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε.»
- 3) **Σχήμα ανακόλουθο.** Σ' αυτό οι λέξεις που ακολουθούν δε βρίσκονται σε συντακτική συμφωνία με τις προηγούμενες, π.χ. “βλέπει τους κάμπους πράσινους και τα βουνά μαυρίζουν” (=αντί μαυρισμένα).
- 4) **Σχήμα καθ' όλου και μέρους.** Σ' αυτό το ουσιαστικό που δηλώνει ένα σύνολο διαιρεμένο δεν μπαίνει σε γενική διαιρετική, αλλά στην ίδια πτώση με το ουσιαστικό, π.χ. “παίρνει τον κατήφορο την άκρη το ποτάμι” (=αντί του ποταμιού).
- 5) **Σχήμα έλξης.** Σ' αυτό ένας όρος μιας πρότασης παρασύρεται από άλλο επικρατέστερο και συμφωνεί μ' αυτόν και όχι όπως απαιτεί η σειρά του λόγου και το νόημα, π.χ. “τιμωρούμε όλους όσους έκλεψαν (=αντί όσοι έκλεψαν).
- 6) **Σχήμα υπαλλαγής.** Σ' αυτό ένας επιθετικός προσδιορισμός που ανήκει σε μια γενική, η οποία προσδιορίζει ένα ουσιαστικό, δε συμφωνεί στην πτώση με τη γενική, αλλά με το ουσιαστικό, π.χ. “τ' αντρειωμένα κόκαλα του αντρειωμένου γονιού σας” (=αντί τα κόκαλα του αντρειωμένου γονιού σας).
- 7) **Σχήμα πρόληψης.** Σ' αυτό το υποκείμενο δευτερεύουσας πρότασης μπαίνει αντικείμενο της κύριας πρότασης, ενώ κανονικά αντικείμενο έπρεπε να είναι η δευτερεύουσα πρόταση π.χ. “σε ξέρω τί άνθρωπος είσαι”.

Β. Σχήματα λόγου σχετικά με τη θέση των λέξεων.

- 1) **Υπερβατό.** Σ' αυτό δύο λέξεις που βρίσκονται σε στενή λογική και συντακτική σχέση μεταξύ τους αποχωρίζονται με την παρέμβαση μιας άλλης ή άλλων λέξεων, π.χ. “άφησε το κάστρο κι έφυγε απολέμιστο” (=αντί άφησε το κάστρο απολέμιστο και..). ή Άκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει.(=αντί Άκρα σιωπή)
- 2) **Πρωθύστερο.** Σ' αυτό λέγεται πρώτα στη σειρά του λόγου εκείνο που χρονολογικά και λογικά είναι δεύτερο, π.χ. “ξεντύθη ο νιος, ξεζώστηκε και στο πηγάδι μπήκε” (αντί ξεζώστηκε ο νιος, ξεντύθηκε και στο πηγάδι μπήκε).

- 3) **Χιαστό.** Σ' αυτό δύο λέξεις ή φράσεις που αναφέρονται σε δύο προηγούμενες έχουν αντίστροφη τάξη προς αυτές, π.χ. “η Γκιώνα λέει της Λιάκουρας κι η Λιάκουρα της Γκιώνας”.
- 4) **Κύκλος:** όταν μια πρόταση ή περίοδος τελειώνει με την ίδια λέξη με την οποία αρχίζει, π.χ. “σταθήτε αντρεία ως Έλληνες και ως Γραικοί σταθήτε”.
- 5) **Παρήχηση ή παρονομασία:** όταν τοποθετούνται η μια κοντά στην άλλη λέξεις ομόηχες που έχουν και ετυμολογική συγγένεια, π.χ. “χάρε, χαρά που μου` φερες”.
- 6) **Ομοιοτέλετο ή ομοιοκατάληκτο:** όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις και στίχοι τελειώνουν με λέξεις που έχουν την ίδια κατάληξη· είναι συνηθισμένο το σχήμα αυτό στην ποίηση. Π.χ. Τον πύργο πύργο πάει και γυροβολάει.
- 7) **Ασύνδετο:** όταν όμοιοι όροι ή προτάσεις παραθέτονται χωρίς να συνδέονται με τους ανάλογους συνδέσμους, π.χ. “.. χορέψαμε, γελάσαμε, τραγουδήσαμε.. “
- 8) **Πολυσύνδετο:** όταν περισσότεροι από δύο όμοιοι όροι ή όμοιες προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με παρατακτικούς συνδέσμους. Π.χ. Κι η προσευχή κι ο πειρασμός κι η δύναμη κι η αστένια.
- 9) **Παρονομασία ή ετυμολογικό σχήμα:** όταν λέξεις ομόηχες μπαίνουν η μία κοντά στην άλλη.πχ.Σκλάβος ραγιάδων έπεσες και ζείς ραγιας ραγιάδων.

Γ. Σχήματα λόγου που αναφέρονται στην πληρότητα, δηλαδή στο αν χρησιμοποιούνται λιγότερες ή περισσότερες λέξεις απ' όσες χρειάζονται σε μια πρόταση.

A) Έλλειψη ή Βραχυλογία: όταν χρησιμοποιούμε λιγότερες λέξεις από τις κανονικές. *Ιδιαίτερες μορφές της είναι:*

- 1) **σχήμα εξ αναλόγου,** όταν παραλείπεται μία ή περισσότερες λέξεις ή μία ολόκληρη πρόταση που εννοείται βέβαια από τα προηγούμενα όχι όμως ακριβώς όπως είναι εκεί, π.χ. ο πατέρας μου ήταν όπως όλοι οι πατεράδες (=είναι καλοί).
- 2) **σχήμα εξ αντιθέτου,** όταν μια λέξη ή φράση παραλείπεται, εννοείται όμως από μια προηγούμενη λέξη ή φράση, αλλά με αντίθετη ή διαφορετική σημασία, π.χ. “στα έμπα μπήκε ως αϊτός, στα ξέβγα ως πετρίτης (=παραλείπεται το βγήκε).

B) Πλεονασμός: όταν χρησιμοποιούμε περισσότερες λέξεις από τις κανονικές. Ιδιαίτερες μορφές του είναι:

- 1) **σχήμα εκ παραλλήλου**, όταν εκφράζεται μια έννοια με δύο αντίθετες εκφράσεις, μία αρνητική και μία καταφατική, π.χ. “συ να σωπαίνεις και να μη μιλάς”.
- 2) **σχήμα εν δια δυοίν**, όταν εκφράζεται μία έννοια με δύο λέξεις, που συνδέονται μεταξύ τους με το και, ενώ θα έπρεπε η μία από αυτές να αποτελεί προσδιορισμό της άλλης, π.χ. “αστροπελέκι και φωτιά να πέσει στην αυλή σου”.
- 3) **σχήμα περίφρασης**, όταν μία έννοια ενώ μπορεί να εκφραστεί με μία λέξη, εκφράζεται με περισσότερες παραστατικότερα.π.χ. Το άστρο της ημέρας (αντί:ο ήλιος)
- 4) **επαναφορά**, όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις αρχίζουν με την ίδια φράση. π.χ. Πάψε κόρη τον αργαλιό πάψε και το τραγούδι.
- 5) **αναδίπλωση**, όταν μία λέξη ή φράση μιας πρότασης επαναλαμβάνεται αμέσως στην αρχή της επόμενης. π.χ. Αν πέσουμε στον ποταμό ,ο ποταμός θα στύψει.
- 6) **σχήμα υποφοράς και ανθυποφοράς**, όταν γίνεται μια ερώτηση ακολουθεί μια προσπάθεια για απάντηση, απορρίπτεται αυτή και ακολουθεί αυτό που πραγματικά συμβαίνει. Συνηθίζεται στα δημοτικά τραγούδια. Άλλα σχήματα είναι η ταυτολογία, η συμπλοκή, η αναστροφή.

Δ. Σχήματα λόγου σχετικά με τη σημασία.

- 1) **Συνεκδοχή**: όταν γράφεται το μέρος κάποιου συνόλου αντί για το σύνολο, π.χ. “κάθε κλαδί και κλέφτης” (=αντί κάθε δέντρο), ή η ύλη, αντί για κάτι που κατασκευάστηκε από αυτή, ή αυτό που παράγει, αντί για εκείνο που παράγεται.
- 2) **Υπαλλαγή ή μετωνυμία**: όταν γράφεται το όνομα του δημιουργού ή του εφευρέτη αντί για τη λέξη που δηλώνει το δημιούργημα, π.χ. “συνεννοούνται με το Μαρκόνη” (=αντί με τον τηλεγράφο), ή αυτό που περιέχει κάτι, αντί για το περιεχόμενο, ή το αφηρημένο, αντί του συγκεκριμένου.
- 3) **Αντίφαση**. Διακρίνεται
 - α) στη λιτότητα, όταν αντί για μια λέξη χρησιμοποιείται η αντίθετή της, ή αντί για το λιγότερο, το μεγαλύτερο, π.χ. “έφαγα όχι λίγο” (=πολύ).
 - β) στην ειρωνεία, όταν χρησιμοποιεί κανείς λέξεις με τρόπο προσποιητό, λέξεις που έχουν διαφορετική σημασία από την πραγματική.
 - γ) στον ευφημισμό, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις με καλή σημασία, αντί για άλλες με κακή σημασία, π.χ. “εύξεινος πόντος” (=αντί άξεινος πόντος).

- 4) υπερβολή: όταν λέει κάποιος κάτι που ξεπερνά το πραγματικό για να δημιουργήσει εντύπωση, π.χ. “σαν κάστρο η κεφαλή του”.
- 5) αλληγορία: μια μεταφορική έκφραση που δηλώνει διαφορετικά νοήματα από αυτά που δείχνουν οι λέξεις, π.χ. “τ’ άσπρισε τα γένεια του ο Αι-Νικόλας” (=χιόνισε).
- 6) μεταφορά: όταν η σημασία μιας λέξης εκτείνεται και σε άλλες συγγενικές λέξεις, που έχουν κάποια ομοιότητα με αυτή.
- 7) προσωποποίηση: όταν άψυχα όντα ή έννοιες παίρνουν ανθρώπινες ιδιότητες,
- 8) παρομοίωση: η συσχέτιση ιδιότητας προσώπου ή πράγματος με κάποιο άλλο γνωστό που έχει αυτή την ιδιότητα σε μεγάλο βαθμό.
- 9) σχήμα κατεξοχήν: Όταν μια λέξη αντιπροσωπεύει μια ομάδα από ομοειδή όντα αλλά καταλήγει να αντιπροσωπεύει μόνο ένα ον που έχει σε τεράστιο βαθμό κάτι καλό.

Πχ: «Μην είδατε την ομορφιά που την Κοιλιάδα αγιάζει; (Η κόρη έχει ομορφιά στον υπέρτατο βαθμό, σε τόσο μεγάλο βαθμό δηλαδή που μόνο η δική της ομορφιά αγιάζει, ομορφαίνει , ολόκληρη κοιλάδα))